

Sanojen selvittelyä

Syrj. *kijini*

Yllä mainitusta sanasta on YRJÖ WICHMANNIN sanakirjassa mm. seuraavat tiedot: V, S, L, I, P *kijini*, Peč *kij-*, U *kijinis* fangen', V *kok uwi k.* 'gegen einen listig, schelmisch verfahren'; V, S, L, I, P *kijšini*, U *kijšinis* 'Jagd treiben, mit Fangen beschäftigt sein' (V, S, L, I, P, U), 'fangen' (I, U), 'Fische fangen' (S, L, P); V, S, L *kijedni*, U *kijednis* 'belauern, (die Spur z. B. eines Tieres) verfolgen, auflauern, lauern, aufpassen'; V *kijedšini*, S *kijettšini* jne. 'lauern, spähen' jne. Samankaltaisia tietoja siitä on myös WIEDEMANNIN sanakirjassa.

Tälle verbille ei ilmeisestikään tunneta hyväksyttävää etymologiaa; niinpä T. E. UOTILA krestomatiassaan, jossa sanoille on yleisesti mainittu vastineet sukukielistä tai originaali, mikäli kysymyksessä on laina, ei ole ko. verbiin liittänyt etymologista selitystä. Sanalla näyttää kuitenkin olevan sukulainen vogulin kielessä, nim. (Ahlqv.) *küütäm* 'folgen, verfolgen'; (Munk.-Szil.) T *kujé*, P *kwäji* 'nyomon jár; folgen', K *jit-kwäji* 'követ, üldöz; verfolgen' (*jit* = 'hinten'), N *koji* 'követ; verfolgen', *koilili* id., *kojmüti* id., P *jit-kwäjmeți* 'nyomoz', (Munk. VNGy. II 482) LM *kwäjëm*, N *koje'im* 'nyomon követek'; (Kann. käsik.) T *küi-*, KU, VN, VS *kβäi-*, KO *kβäi-*, P *kβēēi-*, LU *kβēēi-*, LO, So *kōi-* 'seurata (esim. otuksen jälkiä), seurata, ajaa takaa'.¹ Äänteellisesti syrjäänin ja vogulin sanat sopivat erinomaisen hyvin yhteen. Vokaalien vastaavaisuussuhde ja vogulin sananalkuisen konsonantin edustus on samanlainen kuin esim. seuraavissa tutuissa sanoissa: syrj. *gžž* 'Nagel, Klaue, Kralle' ~ vog. (Kann. Vok. 65) T *künš*, KO *kβä's*, VN, VS *kβänš*

¹ Artturi Kanniston käyttämää transskriptiota on tässä kirjoituksessa latomisvaikeuksien helpottamiseksi jonkin verran yksinkertaistettu.

jne. id., sm. *kynsi*; syrj. *girdža* 'Ellbogen' ~ vog. (Kann. Vok. 65) KU *kβānyəl'*, LO *kōnlōβl*, So *kōnlōβl* id., sm. *kynnärä*. Tällaisissa tapauksissa vokaali palautuu sgr. **ü*:hyn. (ks. Y. H. TOIVONEN FUF XXIX 166—167). Alkuperäinen merkitys on ollut 'seurata (jälkiä)', ja siitä on kehittynyt syrjäänissä tavattava 'fangen, Jagd treiben, lauern jne.'. Samanlainen suhde tavataan Toivosen FUF XXX 341—342 yhdistämässä sanoissa sm. *pyytää* (alkuperäisen merkitys 'fangen, jagen') ~ samJur. *pīdieu* 'treiben, jagen', O *pūdap* 'auf der Spur folgen (einem Tiere)', K *phidärl'am* 'verfolgen (Wildpret)'.

BERNHARD MUNKÁCSI on NyK XXV 265, ÅKE 397—398 verrannut yllä käsiteltyä vogulin verbiä unkarin *követ* 'folgen, nachfolgen, begleiten', *kém* 'Spion, Späher, Auskundschafter' ja (vanhan kirjakielen) *kégy* 'stadium' sekä eräisiin suomen, lapin ja mordvan 'tietä, jälkeä' merkitseviin sanoihin. Nämä sanat on kuitenkin osaksi äänteellisistä syistä, osaksi merkityksensä puolesta pidettävä vogulin ja syrjäänin verbeistä erillään.

Syrj. *jirni*, votj. *jirjini*

Syrj. (Wichm.) V, S, L, P *jirni*, I *jirni*, U *jirnis* 'nagen, beissen' (V, S, L, P, I, U), '(mit den Zähnen) knirschen' (I) ja votj. *jirjini* id. -sanoihin on tietenkin yhdistettävä vog. (Ahlqv.) *jāram* 'nagen', (Munk.-Trócs.) T *jérestil* 'rágott' (= 'nakersi', nim. hiiri reiän), (Kann. käsik.) T *ier-*, KU, VN, VS *iär-*, KO *iär-*, P *iēer-*, LU *iēr-*, LO *iār-*, So *iā'r-* 'jyrsiä, nakertaa, kalvaa'. Votjakin sanansisäinen *j* on johdin (ks. Uotila FUF XXI 91). Mitä erikoisesti vokaaliin tulee, on syrj. *i* ilmeisestikin kehittynyt *j*:n vaikutuksesta aikaisemmasta *i*:stä; A. GENETZIN itäpermjakin murteen sanaluettelossa onkin muoto *jör-*. Vokaalien vastaavaisuussuhde on siis ollut samanlainen kuin esim. sanoissa vog. (Kann. Vok. 30) T, LU *tel*, KU, KO, VN, VS *täl* jne. 'Faden (Mass)' ~ syrj. *sil* 'Klafter, Faden', votj. *šil*, *sul* id. (sm. *syli*). Tosin vog. *jāram* jne. voisi vokaalinsa puolesta olla myös syrjäänistä lainattu (vrt. ARTTURI KANNISTO Vok. 39), mutta lainan olettamiseen ei käsittääkseni ole mitään syytä.

Mutta toisaalta yllämainittuun permiläiseen sanaan on jo varhain yhdistetty vir. (Wied.) *jāramä* 'nagen, kauen, gierig essen', *jūrama*, *jūrämä* 'nagen' sekä sm. *järsiä* 'nagen', *jürsiä* id. (ks. esim. J. A. LINDSRÖM Suomi 1852 s. 29, O. DONNER Vgl. Wb. s. 105, N. ANDERSON Wandlungen der anl. dentalen Spirans im Ostj. s. 152). Myös Uotilan krestomatiassa on vir. *jāramä*, vaikkakin kysymysmerkillä varustettuna, selitetty permiläisen verbin sukulaiseksi. Vastaavasti on AHLQVISTIN vogulilaisessa sanaluettelossa yhdistetty vog. *jāram* ja sm. *järsiä*. Viron sanat sopisivatkin tietenkin äänteellisesti

hyvin permiläisten kielten ja vogulin verbeihin yhdistettäväksi; jos ajatellaan erikoisesti *jürama*, *jürämä* -muotoa, olisi vokaalien edustus samanlainen kuin ylempänä mainitussa tapauksessa sm. *syli* ~ syrj. *sil* jne., vog. *tel* (ks. tarkemmin Toivonen FUF XXIX 162, 166—167). Mutta vir. *järämä* ja *jürama*, *jürämä* vaikuttavat saman sanan rinnakkaismuodoilta sekä sen johdosta myös jossain määrin deskriptiivisiltä, minkä vuoksi niiden suhde syrjäänin, votjakin ja vogulin verbeihin jää epäselväksi.

Vog. *jëram*

Otsikossa mainittu muoto on Ahlqvistin sanaluettelosta ja merkitsee 'beschwören, fluchen'. Munkácsilla on tämä sana useista murteista: (Munk.-Szil.) T *il-jëré* 'elátkoz', K *jëri* 'átkoz; verwünschen', K *jërpti* 'átkozódik; fluchen', N *jërçati* 'szitkozódik; sich gegenseitig fluchen', (Munk. VNGy. II 0413—0414) K *jer*, TU *jër*, TO *jërëç* 'átok, átokszó', K, P *jerëkti* 'átkozódik, átkokat mond' jne. Kanniston kokoelmassa on tarkasteltavana olevasta sanasta runsaasti tietoja, mutta kun ne ovat samanlaisia kuin Munkácsinkin, mainitsen niistä seuraavassa vain muutamia: TJ, KU *iër-*, TČ *iïër-*, P, VN *iër-*, LU *iër-*, LO *iër-*, So *iër-* jne. 'kirota, sadatella, manata, haukkua'.

Käsiteltävänä olevan vogulin sanan etymologisiksi vastineiksi sopivat syrj. (Wichm.) V *yor*: *j.-kiv* 'Fluch, Schwur', V, S *jorni*, I *jörnï*, U *jornis* 'verfluchen, verwünschen, beschwören', votj. (Munk.) *jurisk-* 'schelten, fluchen, rügen'. Sanojen merkitykset eivät kaipaa selityksiä. Permiläisten kielten vokaaleista on huomattava, että suhde syrj. *o* ~ votj. *u* on, kuten ERKKI ITKONEN Vir. 1951 s. 444 huomauttaa, ensi sijassa sgr. **e*:n jatkaja, esim. syrj. *poz*, votj. *puz* 'Nest usw.' ~ vog. KU, KM *pat*, KO, VS, LU *pit* jne. id., sm. *pesä*; syrj. *lol* 'Atem; Geist, Leben; Seele', votj. *lul* id. ~ vog. KU *ləl*, P *ləl*, VS, LU *lil* jne. id., sm. *löyly*, vir. *leil*. Äänteellinenkin puoli on siis täysin moitteeton.

Ostj. *taç*

K. F. KARJALAISEN ostjakin kielen sanakirjassa on s. 975 Krasnojarskin murteesta sana *taç*, josta on vain yksi ainoa esimerkki, nim. *iəmtaç* 'omaisuus, hyvyys; Eigentum, Gut' (*iəm* = 'gut'). Se muodostaa siis adjektiivista ryhmäsanana luontaisen substantiivin. Ainakaan alkuaan se itse tuskin kuitenkaan on ollut substantiivi, vaan johdin. Ostj. *iəmtaç* muistuttaa nim. siinä määrin

vogulin sanaa (Ahlqv.) *jomaslaχ* 'Güter, Eigentum', (Kann.) KM *ĩamslaχ* 'Güte', P *ĩomslaχ* 'Güte, Eigentum' jne. (*jomas* jne. = 'gut'), että sen loppuosa voidaan hyvällä syyllä samoin kuin vog. *-laχ* selittää lainatuksi tataarilaisesta johtimesta *-lĩk*, *-lek*. Vogulin johtimesta ks. allekirjoittaneen selitystä FUF XXX 269—272.

MATTI LIIMOLA

Etymologische Bemerkungen

Syrj. *kĩj-*

Syrj. *kĩj-* 'fangen, Jagd treiben usw.' lässt sich mit wog. *kwĩji*, *koji* usw. 'folgen, verfolgen' zusammenstellen. Ung. *követ* 'folgen, nachfolgen, begleiten' sowie einige andere Wörter, mit denen Bernhard Munkácsi das wog. Verb verglichen hat, ist von diesem zu trennen.

Syrj. *jĩrĩ*, wotj. *jĩrĩjĩ*

Dieses 'nagen' bedeutende Verb hat eine genaue Entsprechung in wog. *jāram* 'nagen'. Mit dem permischen Wort hat man auch est. *jārāmā* 'nagen, kauen, gierig essen', *jūrama*, *jūrāmā* 'nagen' zusammengestellt. Die Letztgenannten scheinen Parallelformen ein und desselben Wortes zu sein,

und ihr Verhältnis zu dem permischen und wog. Verb ist deshalb nicht ganz klar.

Wog. *jēram*

Wog. *jēram* 'beschwören, fluchen' kann man mit syrj. *jornĩ* 'verfluchen, verwünschen, beschwören' und wotj. *jurĩsk-* 'schelten, fluchen, rügen' zusammenstellen. Die Vokale der drei Wörter gehen auf **e* zurück.

Ostj. *laχ*

Ostj. Kr. *taχ: jəmtaχ* 'Eigentum, Gut' ist anscheinend ein Ableitungssuffix und stammt ebenso wie wog. *-laχ* aus dem Tatarischen (zu dem letztgenannten s. FUF XXX 269—272).

MATTI LIIMOLA